

Egzilinių ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimai ir Lietuvos pozicija 1924–1929 metais

KAROLIS LAURINAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas, V. Putvinskio g. 23-405, 44243 Kaunas
El. paštas karolis.laurinavicius2@gmail.com

Šiame straipsnyje analizuojama Lietuvos pozicija egzilinių ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimų atžvilgiu; išskiriami aspektai, dėl kurių Lietuvos politikai ir LŠS nariai 1927 m. lygiaverčiai bendradarbiavo su J. Konovalenco ir J. Petruševičiaus organizacijomis, ir įvardijamos priežastys, kodėl J. Petruševičiui pasitraukus iš UNDO 1927 m. suintensyvėjo Lietuvos ir ukrainiečių karinės organizacijos bendradarbiavimas. Taip pat nagrinėjama Lietuvos laikysena kitų ukrainiečių organizacijų atžvilgiu, išskiriant ir atskirai aptariant Visos Ukrainos nacionalinės tarybos narių kreipimąsi į Lietuvos pasiuntinybės sekretorių Prahėje Juozą Brėdikį.

Raktažodžiai: egzilinės ukrainiečių organizacijos, Visos Ukrainos nacionalinė taryba, Ukrainos karinė organizacija, Jevhenas Konovalecas, Jevhenas Petruševičius, nesutarimai, Lietuvos pozicija

TYRIMO PROBLEMA IR ISTORIOGRAFIJA

Ukrainos karinės organizacijos (toliau – UVO) (1) vadovo pulkininko Jevhenas Konovalenco (2) ir buvusio Vakarų Ukrainos Liaudies Respublikos (toliau – VULR)

- (1) Ukrainos karinė organizacija (toliau – UVO) buvo įkurta 1920 m. Prahėje. Ją sudarė Ukrainos Sičės šaulių dalinys ir Galicijos kariuomenės karininkai. UVO vadovu buvo išrinktas pulkininkas Jevhenas Konovalecas. 1929 m., įkūrus Ukrainos nacionalistų organizaciją, UVO nustojo egzistuoti. Šiame tyrime pavadinimai Ukrainos karinė organizacija ir Ukrainos nacionalistų organizacija bus trumpinami remiantis Lenkijos ir Ukrainos istorikų darbais – UVO ir OUN. Lenkų istoriografijoje tai – Ukrainiška Organizacja Wojskowa (UWO) ir Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów (OUN), o ukrainiečių – Українська Військова Організація (УВО) ir Організація Українських Націоналістів (ОУН).
- (2) Jevhenas Konovalecas (1891–1938) – ukrainiečių kilmės politinis ir karinis veikėjas. 1917 m. kartu su Andrijumi Melnyku įkūrė ukrainiečių Sičės šaulių dalinius, kurie vėliau buvo įtraukti į Ukrainos kariuomenę. 1920 m. pasitraukė į Čekoslovakiją (Prahą). Tais pačiais metais kartu su Ukrainos Sičės šaulių daliniu ir Galicijos karininkais įkūrė UVO ir tapo jos vadovu. 1929 m. buvo išrinktas OUN vadovu. 1938 m. J. Konovalecas žuvo per Pavelo Sudoplatovo surengtą pasikėsinimą Roterdame.

(3) diktatoriaus Jevheno Petruševičiaus (4) nesutarimai kilo 1923 metais. Nesutarimų priešas buvo keletas. Pirma, nesutapo požiūriai į bendradarbiavimą su Ukrainos Sovietų Socialistinės Respublikos (toliau – Ukrainos SSR) (5) politikais ir Vakarų Ukrainos komunistų partijos atstovais. J. Konovalecas bendradarbiavimą su Ukrainos SSR ir Vakarų Ukrainos komunistais laikė ne mažesne grėsme, nei tuo metu buvo Lenkija, o J. Petruševičius bendradarbiavo su Ukrainos SSR politikais ir Vakarų Ukrainos komunistais, iš kurių gaudavo finansinę paramą. Antra, išsiskyrė požiūriai į Vakarų Ukrainos teritorijas – Galiciją ir Vakarų Voluinę: J. Petruševičius Galiciją laikė VULR teritorija, o J. Konovalecas Vakarų Voluinę ir Galiciją siejo su nepriklausomos Ukrainos Liaudies Respublikos (toliau – ULR) (6) teritorija. 1919 m. ULR ir VULR susijungus į vieną Ukrainos valstybę, VULR teritorijai (Galicijai) buvo suteiktas ULR provincijos statusas. UVO tikslas buvo atkurti nepriklausomą Ukrainos valstybę, kurioje Vakarų Ukrainos teritorijos būtų prijungtos prie didžiosios Ukrainos valstybės teritorijos dalies. J. Petruševičius nepalaikė ukrainiečių karinės organizacijos tikslo, kadangi tokiu atveju VULR teritorijai Ukrainos valstybėje nebūtų suteiktas joks autonomijos statusas ir nebūtų išsaugotas VULR valstybingumas [25, 78–79; 30, 303–315; 34, 77–79; 35, 41]. 1923 m. gruodžio mėn. po konflikto su J. Petruševičiumi J. Konovalecas pasitraukė iš UVO vadovo pareigų. Šias pareigas užėmė ukrainiečių karinės organizacijos žvalgybos skyriaus vadovas Osypas Duminas (7). Į UVO veiklą J. Petruševičius ir O. Duminas įtraukė Vakarų Ukrainos komunistų partijos ir Ukrainos SSR politikus, su kuriais J. Konovalecas nebuvo numatęs palaikyti ryšių.

Į UVO vadovo pareigas J. Konovalecas sugrįžo 1924 m., kai Lenkijos policijos pareigūnai Lvove sulaukė ukrainiečių karinės organizacijos ryšininkus Andrijų Melnyką (8) ir Olhą

- (3) Vakarų Ukrainos Liaudies Respublika buvo įkurta 1918 m. Lvove (Galicija). Į VULR teritoriją buvo planuojama įtraukti Bukovinos ir Užkarpatės regionus. 1918 m. kilus Lenkijos ir VULR karui, VULR teritorija buvo užimta Lenkijos Respublikos kariuomenės. Po karo 1919 m. VULR politikai persikėlė į Vieną, iš jų buvo sudaryta egzilinė vyriausybė. 1923 m. Londono ambasadorių konferencijoje priėmus sprendimą patvirtinti 1921 metų Rygos sutarties nutarimą inkorporuoti Vakarų Ukrainos teritorijas į Lenkijos sudėtį, iš VULR egzilinės vyriausybės pasitraukė nemažai ukrainiečių kilmės politikų ir diplomatų, o pati egzilinė vyriausybė nustojo egzistuoti. Iš politinės veiklos nepasitraukė VULR politikai, diplomatai ir buvęs VULR prezidentas Jevhenas Petruševičius toliau tęsė politinę veiklą.
- (4) Jevhenas Petruševičius (1863–1940) – ukrainiečių kilmės teisininkas, politikas ir VULR prezidentas. VULR prezidento poste buvo nuo 1918 m. spalio 19 d. iki 1918 m. lapkričio 1 d. Po VULR pralaimėto karo prieš Lenkiją kartu su kitais VULR politikais pasitraukė į Vieną, kur 1919 m. pasiskelbė VULR diktatoriumi. Šiame straipsnyje J. Petruševičius yra įvardijamas ir kaip buvęs VULR diktatorius, ir kaip buvęs VULR prezidentas.
- (5) Ukrainos Sovietų Socialistinė Respublika (toliau – Ukrainos SSR) buvo įkurta 1919 m. Charkove. 1922 m. Ukraina buvo įtraukta į Sovietų Sąjungos sudėtį. 1934 m. Ukrainos SSR sostine tapo Kijevas.
- (6) Ukrainos Liaudies Respublika (toliau – ULR) 1917 m. įkurta Kijeve. 1918 m. buvo paskelbta ULR nepriklausomybė, tačiau tais pačiais metais ULR teritoriją užėmė Vokietijos ir Austrijos-Vengrijos karinės pajėgos [24, 109–121].
- (7) Osypas Duminas (1893–1945) – ukrainiečių kilmės žurnalistas, karybos istorikas, Ukrainos Sičės šaulių dalinio kapitonas ir ukrainiečių karinės organizacijos žvalgybos skyriaus vadovas iki 1924 metų.
- (8) Andrijus Melnykas (1890–1964) – ukrainiečių politinis veikėjas. 1916 m. kartu su J. Konovalecu įsitraukė į Ukrainos nepriklausomybės judėjimą. 1917–1921 m. A. Melnykas palaikė Simono Petliūros politiką ir ULR kariuomenėje jam buvo suteiktas pulkininko laipsnis. 1920 m. A. Melnykas kartu su J. Konovalecu inicijavo ukrainiečių karinės organizacijos įkūrimą. Po J. Konovaleco žūties vadovavo OUN. Kilus OUN narių nesutarimams, OUN skilo į OUN-M, kuriai vadovavo A. Melnykas, ir į OUN-B, kurios vadovu tapo Stepanas Bandera (pastaroji organizacija dar buvo vadinama „banderovcais“, taip buvo vadinami ir nacionalines pažiūras reiškiantys ukrainiečiai).

Basarabovą (9). Sugrįžęs J. Konovalecas tuoj pat pašalino iš UVO Vakarų Ukrainos komunistų partijos atstovus ir O. Dumina, nutraukė ukrainiečių organizacijos bendradarbiavimą su Ukrainos SSR politikais, taip pat jis planavo konsoliduoti Lietuvos ir UVO ryšius. J. Konovalecui pasitraukus iš UVO vadovo pareigų, Lietuvos politikai ir Lietuvos šaulių sąjungos (toliau – LŠS) nariai bendradarbiavo su O. Dumino vadovaujama ukrainiečių karine organizacija ir buvusiu VULR prezidentu J. Petruševičiumi, todėl jo sugrįžimas į UVO vadovo pareigas apsunkino Lietuvos bendradarbiavimą su ukrainiečių organizacijomis, kadangi Lietuvos politikai ir LŠS nariai buvo įtraukti į ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimus [25, 78–79; 34, 77–79; 35, 41].

Deja, iki šiol nėra aišku, kodėl iki 1927 m. Lietuvos politikai ir LŠS nariai lygiaverčiai bendradarbiavo tiek su J. Konovaleco, tiek su J. Petruševičiaus organizacijomis ir dėl egzilinių ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimų nenutraukė ryšių. Taip pat neaišku, kokia buvo Lietuvos pozicija ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimų atžvilgiu ir kodėl Lietuvos politikai ir LŠS nariai po 1927 m. labiau buvo linkę bendradarbiauti su UVO; kodėl Lietuvos politikai ir LŠS nariai nepradėjo bendradarbiauti su kitomis egzilinėmis ukrainiečių organizacijomis.

Lenkijos ir Ukrainos istorikai labiausiai gilinosi į J. Petruševičiaus ir J. Konovaleco nesutarimų priežastis, o valstybių (Lietuvos, Vokietijos ir Čekoslovakijos), su kuriomis bendradarbiavo J. Konovaleco ir J. Petruševičiaus organizacijos, pozicijos egzilinių ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimų atžvilgiu liko netyrinėtos. Lenkijos ir Ukrainos istorikų darbai bus aptarti chronologine tvarka, taip pat bus išskirtos pagrindinės Lenkijos ir Ukrainos istorikų darbuose aptartos J. Konovaleco ir J. Petruševičiaus nesutarimų priežastys.

Pirmi darbai apie J. Petruševičiaus ir J. Konovaleco nesutarimus pasirodė praėjus 20 metų nuo J. Konovaleco žūties Roterdame. 1958 m. Toronto mieste, Kanadoje, buvo išleista buvusio Ukrainos nacionalistų organizacijos (toliau – OUN) nario Petro Mirčuko knyga „Jevhenas Konovalecas“. Joje autorius trumpai užsimena apie J. Konovaleco ir J. Petruševičiaus nesutarimus. Pagrindine nesutarimų priežastimi įvardytas skirtingas požiūris į Vakarų Ukrainos teritorijas. J. Konovalecas palaikė nepriklausomos ir vienos Ukrainos valstybės idėją. Į atkurtos Ukrainos valstybės teritoriją buvo numatyta įtraukti Vakarų Ukrainos teritorijas (Galiciją ir Vakarų Voluinę). Nepriklausomos Ukrainos valstybės atkūrimui priešinęs buvęs VULR prezidentas J. Petruševičius ketino atkurti VULR, į kurios teritoriją buvo numatyta įtraukti Galiciją [34, 77–79].

1974 m. išleistame Grigorijaus Vaskovičiaus straipsnyje „J. Konovalecas ir J. Petruševičius 1920–1921 metais“ iš esmės buvo pakartota P. Mirčuko knygoje aprašyta politikos veikėjų nesutarimų priežastis. Analizuodamas periodinius leidinius istorikas daugiau dėmesio skyrė diskurso analizei, aptarė to meto ukrainiečių periodinėje spaudoje dažnas diskusijas apie nesutampantį J. Petruševičiaus ir J. Konovaleco požiūrius į Vakarų Ukrainos teritorijas.

Nesuderinami politikos veikėjų požiūriai susiformavo iš karto po UVO įkūrimo 1920 metais. 1921 m. UVO narių susirinkime J. Konovalecas iškėlė idėją atkurti nepriklausomą ir vieną Ukrainos valstybę, tačiau iš karto susidūrė su J. Petruševičiaus opozicija.

(9) Olha Basarabova (1889–1924) – ukrainiečių kilmės politinė aktyvistė ir UVO narė. 1918–1923 m. dirbo buhalterė Ukrainos ambasadoje Vienoje. Aktyviai dalyvavo labdaringoje veikloje, padėjo sužeistiesiems kariams ir civiliams gyventojams, buvo Ukrainos moterų sąjungos Vienoje ir Lvove narė. Nuo 1923 m. O. Basarabova priklausė ukrainiečių karinei organizacijai. Kaip UVO narė lankėsi Danijoje, Norvegijoje, Vokietijoje ir kitose Europos valstybėse, kuriose rinko žvalgybinio pobūdžio medžiagą apie politinę padėtį ir duomenis apie kitų valstybių kariuomenes.

Po ULR direktorijos (10) pirmininko Simono Petliūros (11) ir Lenkijos valstybės viršininko Juzefo Pilsudskio 1920 m. pasirašyto Varšuvos paktą Vakarų Ukrainos teritorijos buvo perleistas Lenkijos valstybei. J. Petruševičius nepalaikė J. Konovalenco idėjos atkurti nepriklausomą Ukrainos valstybę, kadangi po Ukrainos valstybės atkūrimo Vakarų Ukrainos teritorijos būtų įtrauktos į Ukrainos valstybės sudėtį, kaip tai nutiko po 1919 m. VULR ir ULR susijungimo į vieną Ukrainos valstybę. J. Petruševičiaus požiūri į Vakarų Ukrainos teritorijas būtų galima apibūdinti kaip politinį separatizmą, paremtą Vakarų Ukrainos teritorijų ir jose gyvenusių ukrainiečių kilmės gyventojų interesų atstovavimu tarptautinėje politikoje [30, 303–315].

Lenkijos istorikė Lucyna Kulińska [25, 78–79] ir Ukrainos istorikai Volodymyras Trofimovičius ir Jaroslavas Antaniukas [35, 41] įvardijo kitą J. Konovalenco ir J. Petruševičiaus nesutarimų priežastį: pasak jų, egzilinių ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimai kilo dėl nevienodai vertinamo bendradarbiavimo su Ukrainos SSR ir Vakarų Ukrainos komunistų partijos politikais. Minėtus politikus, rėmusius ukrainiečių egzilines organizacijas, J. Konovalencas laikė grėsme nepriklausomos Ukrainos valstybės atkūrimui. Priešingai nei J. Konovalencas, J. Petruševičius bendradarbiavo su Ukrainos SSR ir Vakarų Ukrainos komunistų partijos politikais ir tai galima paaiškinti tuo, kad J. Petruševičiui buvo reikalingi sąjungininkai siekiant susigrąžinti Vakarų Ukrainos teritorijas (Galiciją) iš Lenkijos. Be to, po 1923 m. Londono ambasadorių konferencijos, kai iš VULR vyriausybės pasitraukė politikai ir diplomatai, Ukrainos SSR politikai finansiškai rėmė J. Petruševičių ir kitus buvusius VULR politikus, kurie iš aktyvios politinės veiklos nepasitraukė [25, 78–79].

Aptartuose istorikų darbuose iškeliamos dvi J. Konovalenco ir J. Petruševičiaus nesutarimų priežastys: nesuderinamos politikų nuostatos dėl bendradarbiavimo su Ukrainos SSR ir Vakarų Ukrainos komunistų partijos politikais bei skirtingi požiūriai į Vakarų Ukrainos teritorijas. Šiame straipsnyje bus išplėstas J. Konovalenco ir J. Petruševičiaus nesutarimų priežasčių kontekstas, kadangi paminėtuose darbuose šioms priežastims nebuvo skirta pakankamai dėmesio. Taip pat bus išsamiau aptartos egzilinės ukrainiečių organizacijos, su kuriomis bendradarbiavo Lietuvos politikai ir LŠS nariai.

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti Lietuvos poziciją egzilinių ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimų atžvilgiu išskiriant Lietuvos pozicijos raidą, įvertinant aplinkybes, kurios formavo Lietuvos poziciją, ir aptariant Lietuvos požiūrį į bendradarbiavimą su kitomis ukrainiečių organizacijomis (atvejo analizė). Tyrimo chronologinės ribos – 1924–1929 m., t. y. nuo J. Konovalenco sugrįžimo į UVO vadovo pareigas iki Ukrainos nacionalistų organizacijos įkūrimo. Tyrime yra taikomi trys metodai – deskriptyvinis (aprašomasis), analitinis ir sintezės.

Tyrimo aktualumą galime pagrįsti išskirdami ir trumpai aptardami keletą aspektų. Tokio pobūdžio tyrimas iš esmės atsako į klausimą, 1) kokios aplinkybės formavo Lietuvos poziciją egzilinių ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimų atžvilgiu ir nuo ko priklausė Lietuvos pozicijos pokyčiai; 2) paaiškina, kodėl po 1927 m. Lietuvos politikai ir LŠS nariai labiau buvo linkę bendradarbiauti su J. Konovalenco karine ukrainiečių organizacija; 3) atskleidžia Lietuvos požiūrį į kitas ukrainiečių organizacijas ir paaiškina, kodėl Lietuvos

(10) Direktorija – ULR laikinasis revoliucinis valstybinis komitetas. Pavadinimas buvo perimtas iš 1795–1799 m. Prancūzijos revoliucinės vyriausybės. 1918–1920 m. S. Petliūra buvo ULR direktorijos pirmininkas [24, 121].

(11) Simonas Petliūra (1879–1926) – ukrainiečių kilmės politikas. Nuo 1917 m. – Ukrainos socialdemokratų darbininkų partijos lyderis. Tais pačiais metais nemažai prisidėjo prie ULR kūrimo. Ukrainos centrinės rados narys, karo ministras ir ULR direktorijos pirmininkas.

politikai ir LŠS nariai nebuvo linkę su jomis bendradarbiauti; 4) išryškina pagrindines priežastis, kodėl Lietuvos politikams ir LŠS nariams iki 1927 m. buvo naudinga bendradarbiauti su J. Konovalco ir J. Petruševičiaus ukrainiečių organizacijomis; 5) atskleidžia, jog Lietuvos užsienio politikoje buvo egzilinės ukrainiečių organizacijos, kurios nors ir nedarė tiesioginio poveikio Lietuvos užsienio politikai, tačiau su jomis Lietuvos politikai ir LŠS nariai bendradarbiavo bei palaikė santykius; 6) praplečia Lenkijos ir Ukrainos istorikams žinomą J. Petruševičiaus ir J. Konovalco nesutarimų kontekstą; 7) papildė iki šiol Lietuvos istoriografijoje mažai žinomą Lietuvos ir ukrainiečių egzilinių organizacijų bendradarbiavimo Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu kontekstą; 8) leidžia tvirtinti, jog, be baltarusių, Lietuvos politikai ir LŠS nariai aktyviai palaikė ryšius ir su ukrainiečių egzilinėmis organizacijomis bei jų vadovais.

Tyrimui reikšmingus šaltinius galima suskirstyti į keturias grupes. Pirmąją šaltinių grupę sudaro Lietuvos pasiuntinybių Vokietijoje (f. 671) ir Vašingtone (f. 656) fonduose saugomi Lietuvos diplomatų pranešimai Lietuvos užsienio reikalų ministrams, Tautų Sąjungos ir Lenkų departamento direktoriui ir vėliau Užsienio reikalų ministerijos (toliau – URM) Politikos departamento direktoriui Ignui Jonynui. Antrąją šaltinių grupę sudaro Lietuvos URM (f. 383) fonde saugomi Broniaus Kazio Balučio protokolinio pobūdžio užrašai. Dar vieną šaltinių grupę sudaro Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komitetų apyskaitos, saugomos Lietuvos šaulių sąjungos (f. 561) fonde. Finansinio pobūdžio šaltiniuose buvo fiksuojamos Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komitetų Paryžiuje ir Ženevoje išlaidos, išmokėti atlyginimai bei padengtos ukrainiečių, baltarusių ir lietuvių atstovų komitetuose kelionių išlaidos. Ir paskutinę šaltinių grupę sudaro Lietuvos pasiuntinybės sekretoriaus Juozo Brėdikio laiškuose Lietuvos užsienio reikalų ministrui Augustinui Voldemarui ir Lietuvos URM generolinio sekretoriaus Dovo Zauniaus atsakymas į J. Brėdikio laiškus, taip pat Vinco Krėvės-Mickevičiaus atsiminimai [2, 103–111].

LIETUVOS POZICIJA JEVHENO KONOVALECO IR JEVHENO PETRUŠEVIČAUS NESUTARIMŲ ATŽVILGIU

1924 m. Lietuvos krikščionių demokratų vyriausybės politikai susidūrė su J. Petruševičiaus ir Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komiteto pirmininko Paryžiuje Michailo Lozinskio (12) nesutarimais. J. Petruševičiaus ir M. Lozinskio konfliktas kilo dėl Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komiteto pirmininko bendradarbiavimo su UVO. 1924 m. J. Konovalcui sugrįžus į UVO vadovo pareigas, J. Petruševičius nutraukė ryšius su UVO, todėl nepalaikė M. Lozinskio bendradarbiavimo su ukrainiečių karine organizacija. Po nesutarimų su M. Lozinskiu J. Petruševičius pasitraukė iš Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komitetų [6, 16].

1923 m. Ženevoje lietuvių, ukrainiečių, baltarusių ir vokiečių įkurti Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komitetai rengėsi 1925 m. Tautų Sąjungos posėdžiui Ženevoje. Į komitetų memorandumus buvo įtraukti lietuvių, ukrainiečių, baltarusių ir vokiečių siekiai susigrąžinti į Lenkijos teritoriją inkorporuotas Lietuvos, Vakarų Ukrainos, Vakarų Baltarusijos ir Aukštosios Silezijos teritorijas ir apginti tautinių mažumų teises Lenkijos teritorijoje [3, 184].

(12) Mychailas Lozinskis (1880–1937) – ukrainiečių kilmės politinis veikėjas, visuomenininkas ir publicistas. 1919 m. buvo įtrauktas į Ukrainos delegaciją Paryžiaus taikos konferencijoje, VULR užsienio reikalų sekretorius. Tais pačiais metais vadovavo VULR delegacijai derybose su Lenkija. 1930 m. M. Lozinskis buvo suimtas NKVD ir ištremtas į Šiaurės Uralą. Mirė 1937 metais. Nemažai savo publicistinių darbų M. Lozinskis skyrė Vakarų Ukrainos istorijai. Žymiausi jo darbai: „Galicija 1918–1920 metais“ (išleista 1922 m., perleista 1970 m.), „Galicija Ukrainos gyvenime“ (išleista 1916 m.).

Lietuvos URM ir LŠS Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komitetams Paryžiuje ir Ženevoje skyrė finansavimą, padengė ukrainiečių politikų ir baltarusių kilmės politikų Vaclavo Lastausko kelionių išlaidas, mokėjo atlyginimus bei finansavo ukrainiečių leidinių išlaidas [4, 36–45] (žr. priedą). Nuo 1924 m. liepos 1 d. iki 1925 m. sausio 1 d. LŠS ir Lietuvos užsienio reikalų ministerija Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komiteto Paryžiuje veiklai mėnesiui numatė skirti 13 000 litų, o pusei metų – 78 000 litų. Buvo dengiamos Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komitetų atstovų Liudo Vailionio, Vaclavo Lastausko, M. Lozinskio ir J. Petruševičiaus kasdienės išlaidos bei mokami dienpinigiai [1, 5].

J. Petruševičiaus pasitraukimas iš Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komitetų apsunkino memorandumų rengimą Tautų Sąjungos atstovams. Buvęs VULR prezidentas nesutiko tęsti darbo komitetuose tol, kol viename iš jų dirbo J. Konovaleco organizacijos šalininkas M. Lozinskis. 1925 m. J. Petruševičius iš Berlyno į Kauną delegavo buvusį VULR diplomata Volodymyrą Bandrivskį. Pastarasis turėjo įtikinti Lietuvos krikščionių demokratų vyriausybės politikus pašalinti M. Lozinskį iš Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komiteto [6, 16].

Tais pačiais metais į Kauną iš Berlyno atvyko UVO vadovas pulkininkas J. Konovalecas. UVO vadovo vizito Kaune metu buvo ketinama iš naujo konsoliduoti Lietuvos ir UVO ryšius bei įtikinti Lietuvos politikus ir LŠS narius nešalinti M. Lozinskio iš Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komiteto. J. Konovalecas informavo Lietuvos krikščionių demokratų vyriausybės politikus ir LŠS narius apie pokyčius ukrainiečių karinėje organizacijoje. Sugrįžęs į UVO vadovo pareigas J. Konovalecas pašalino iš jos Vakarų Ukrainos komunistų partijos politikus, UVO žvalgybos skyriaus vadovą O. Duminą ir nutraukė UVO bendradarbiavimą su Ukrainos SSR politikais. Pasibaigus posėdžiui LŠS būstinėje, J. Konovalecas iš Berlyno į Kauną delegavo UVO narį Ivaną Revjuką. UVO delegatui Kaune buvo parengtas lietuviškas pasas Jono Bartavičiaus asmenvardžiu (13). Atlyginimas jam buvo mokamas iš LŠS biudžeto [26, 151]. I. Revjukas buvo įdarbintas LŠS Ypatingajame skyriuje, kuris tuo metu rengė Vilniaus vadavimo planą [22, 230–245; 23, 118; 28, 7–9; 29, 133–134].

UVO delegatas Kaune pakeitė prieš tai su LŠS nariais dirbusį Bogdaną Jurevičių, kuris 1922 m. kartu su J. Konovalecu tarpininkavo LŠS narių susitikime su Veimaro karininku Hansu von Seecktu. Po susitikimo su LŠS atstovais Berlyne Vokietijos karininkas užtikrino, jog UVO tarpininkaujant LŠS bus tiekiami ginklai, kuriuos buvo numatyta panaudoti Klaipėdos prijungimo prie Lietuvos operacijos metu [2, 103–111].

J. Konovaleco atvykimas į Kauną ir UVO nario įdarbinimas LŠS Ypatingajame skyriuje iš esmės pakeitė J. Petruševičiaus planus iš Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komiteto Paryžiuje pirmininko pareigų pašalinti M. Lozinskį. UVO nario delegavimas į Kauną ir jo bendradarbiavimas su Lietuvos krikščionių demokratų vyriausybės politikais bei LŠS nariais konsolidavo Lietuvos ir UVO ryšius.

1926 m. posėdyje, kuriame dalyvavo Juozas Purickis, Vytautas Petrulis, Jurgis Baltrušaitis, Teodoras Daukantas, Kazys Ladyka, Ernestas Galvanauskas, Vaclovas Sidzikauskas, Antanas Tumėnas, Vladas Jurgutis, Mykolas Krupavičius ir Bronius Kazys Balutis, buvo numatyta J. Petruševičių pakeisti kitu vadovu, priešišškai nusistačiusiu tiek Sovietų Sąjungos (toliau – SSRS), tiek ir Lenkijos atžvilgiu. Tačiau bendro kompromiso, kas būtų galėjęs pakeisti J. Petruševičių, Lietuvos politikai negalėjo rasti [5, 13], kadangi tuo

(13) Jonas Bartavičius buvo UVO nario Ivano Revjuko slapyvardis. Tekste vartojama tiek tikra pavardė ir vardas, tiek ir slapyvardis.

metu J. Petruševičius buvo įsitraukęs į 1925 m. įkurto Ukrainos nacionalinio demokratinio aljanso (toliau – UNDO) (14) veiklą [10, 55].

UNDO buvo liberalios pakraipos nuosaiki ukrainiečių organizacija, kurios deputatai Lenkijos Seime atstovavo Vakarų Ukrainos ukrainiečių kilmės gyventojams [24, 207]. Ukrainiečių organizacijos nariai buvo numatę Varšuvoje įkurti lietuvių, baltarusių, ukrainiečių ir žydų (sionistų grupės) klubą. Kartu su baltarusiais, ukrainiečiais, žydais (sionistais) ir lietuviais buvo ketinama iš vidaus keisti Lenkijos politiką tautinių mažumų atžvilgiu [31, 141]. Lietuvos politikams ir LŠS nariams J. Petruševičiaus įsitraukimas į UNDO veiklą buvo naudingas siekiant atnaujinti Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komitetus Berlyne, Paryžiuje ir Ženevoje.

Lietuvos politikai ir LŠS nariai bendradarbiavo su legaliai veikiančiomis ukrainiečių organizacijomis ir UVO, kurios veikla buvo nelegali, o dauguma UVO narių buvo persekiojami Lenkijos slaptųjų tarnybų dėl organizacijos narių surengtų pasikėsinimų į Lenkijos politikus. Pavyzdžiui, 1921 m. Lvovo politechnikos universiteto studentas, UVO narys Stepanas Fedakas (slapyvardis Smokas) surengė pasikėsinimą į Lenkijos valstybės viršininką Juzefą Klemensą Pilsudskį [27, 151–156].

Nepaisant UVO ir UNDO veiklos skirtumų, Lietuvos politikai ir LŠS nariai su nesutarimų skaldomomis ukrainiečių organizacijomis bendradarbiavo lygiaverčiai ir į vidinius ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimus nesikišo, kadangi UVO teikė LŠS Ypatingajam skyriui žvalgybinę informaciją apie Lenkijos kariuomenės pasirengimą numalšinti galimą sukilimą Lenkijos inkorporuotose Lietuvos, Baltarusijos, Ukrainos ir Vokietijos teritorijose [19, 95–96], o UNDO informuodavo Lietuvos vyriausybės politikus apie Lenkijos politinę padėtį ir lenkų politikų požiūrį į tautines mažumas.

1926 m. Lietuvos krikščionių demokratų vyriausybės politikai ir toliau ketino steigti Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komitetus, tačiau UVO vadovas ir buvęs VULR diktatorius nepasitarę į Kauną deleguodavo ukrainiečių organizacijų atstovus. Dėl to tarp Lietuvos atstovo Vokietijoje Vaclovo Sidzikausko ir Lietuvos URM direktoriaus Igno Jonyno kildavo nesusipratimų. URM direktoriui nebuvo aišku, ar ukrainiečių organizacijų atstovų pavardės buvo tikros, ar UVO ir UNDO nariai naudojo pseudonimus. Pavyzdžiui, 1926 m. URM direktoriui pirmą kartą buvo nurodyta, jog į Kauną planavo atvykti UNDO sekretorius Celevičius ir Čerkaskis; antrą kartą buvo nurodytos Lenkijos Seimo nario Kozubskio, UNDO prezidiumo nario Maritčako ir laikraščio *Nowy Czas* redaktoriaus Palijevo pavardės; trečią kartą buvo pateiktos Kozubskio ir UNDO sekretoriaus Matropolijevo pavardės. I. Jonynas pranešime Lietuvos atstovui Vokietijoje rašė: „tas pavardžių įvairumas mane banguina, nes aš nežinau, kur yra tikros pavardės ir kur yra pseudonimai, ir bijau, kad nepatektume į kokį šantažą“ [7, 23].

Ukrainiečių organizacijų vadovai tarpusavyje ryšių nepalaikė, o tai sunkino Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komitetų darbą. J. Petruševičius nenorėjo, jog komitetuose dirbtų J. Konovaleco organizacijos šalininkas M. Lozinskis, todėl kėlė J. Konovalecui kaltinimus. Buvęs VULR prezidentas UVO vadovą kaltino tuo, jog ukrainiečių karinė organizacija

(14) Nuo 1925 m. Ukrainos nacionalinis demokratų aljansas buvo didžiausia Ukrainos politinė partija, veikusi Lenkijos Respublikoje. Pagrindinis ukrainiečių organizacijos narių tikslas buvo atstovauti ukrainiečių kilmės gyventojams Vakarų Ukrainoje ir apginti ukrainiečių, kaip didžiausios Lenkijoje tautinės mažumos, teises. UNDO nariai gaudavo finansinę paramą iš Sovietų Sąjungos ir Vokietijos. Šiame straipsnyje yra taikomas UNDO trumpinys. Toks pat šios ukrainiečių organizacijos trumpinys yra taikomas ukrainietiškoje istoriografijoje.

nesiima jokių veiksmų, kurie būtų galėję paveikti Londono ambasadorių konferencijos nutarimą dėl rytinių Lenkijos sienų nustatymo [9, 42]. J. Konovalecas į J. Petruševičiaus metamus kaltinimus atsakydavo, jog buvęs VULR diktatorius prarado įtaką Vakarų Ukrainos teritorijose ir po Londono ambasadorių konferencijos nutarimo inkorporuoti Vakarų Ukrainos teritorijas į Lenkijos sudėtį jos daugiau nebuvo įvardijamos, tik Rytų Galicija, kadangi į Vakarų Ukrainos teritorijų sudėtį buvo įtraukta Vakarų Voluinė ir Podolė, kuriose J. Petruševičius jokios įtakos neturėjo. J. Petruševičiaus ir J. Konovaleco nesutarimai pakenkė ukrainiečių organizacijų bendrai politikai prieš Lenkiją [9, 43]. Ukrainiečių organizacijos, pasitraukusios arba susikūrusios egzilį Prahoje, Berlyne ir Vienoje, pasidalijo į dvi grupes: viena palaikė J. Petruševičiaus nuosaikią politiką Lenkijos vyriausybės politikos atžvilgiu ir nesiėmė jokių radikalių priemonių, kad pakeistų Londono ambasadorių konferencijos nutarimą inkorporuoti Vakarų Ukrainos teritorijas į Lenkijos sudėtį; kita palaikė UVO radikalių priemonių – pasikėsinimų, sabotažo kampanijų ir išpuolių – taikymą prieš Lenkijos vyriausybės politikus [9, 43].

Dėl ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimų Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komitetų buvo atsisakyta. Tačiau Lietuvos politikai ir LŠS nariai į ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimus nesikišo ir net nutrūkus Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komitetų veiklai toliau bendradarbiavo su J. Konovaleco ir J. Petruševičiaus nesutarimų skaldomomis ukrainiečių organizacijomis.

Lietuvos poziciją ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimų atžvilgiu būtų galima apibūdinti kaip *status quo*, t. y. nekeisti esamos padėties ir lygiaverčiai bendradarbiauti tiek su J. Konovaleco, tiek su J. Petruševičiaus organizacijomis. Tokios Lietuvos krikščionių demokratų vyriausybės politikų ir LŠS narių pozicijos ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimų atžvilgiu susiformavimą nulėmė keli veiksniai: 1. J. Konovaleco ukrainiečių karinė organizacija teikė LŠS Ypatingajam skyriui žvalgybinę informaciją apie Lenkijos kariuomenės padėtį ir lenkų kareivių pasirengimą numalšinti Vakarų Ukrainoje, Vakarų Baltarusijoje, Lietuvoje ir Aukštojoje Silezijoje galimą sukilimą. Remdamasis žvalgybos metu surinkta informacija Ypatingasis skyrius toliau koordinavo rengiamą Vilniaus vadavimo planą [19, 95–96]. 2. UNDO ir J. Petruševičius informuodavo Lietuvos krikščionių demokratų vyriausybės politikus apie Lenkijos Seime priimtus nutarimus tautinių mažumų atžvilgiu. 3. J. Konovaleco organizacija, taikydama radikalias priemones, galėjo daryti tiesioginį spaudimą Lenkijos vyriausybės politikams priimant sprendimus dėl tautinių mažumų statuso Lenkijoje. 4. Su UNDO deputatais Lenkijos Seime lietuviai, baltarusiai ir žydai (sionistai) Varšuvoje įkūrė klubą. Bendradarbiaujant lietuviams, ukrainiečiams, baltarusiams ir žydams (sionistams) buvo ketinama keisti Lenkijos politiką tautinių mažumų atžvilgiu ir kiekvienai tautai Lenkijos teritorijoje suteikti autonomijos statusą [31, 141]. Tai buvo pagrindinės priežastys, dėl kurių Lietuvos krikščionių demokratų vyriausybės politikams ir LŠS nariams buvo paranku bendradarbiauti tiek su J. Konovaleco, tiek ir su J. Petruševičiaus organizacijomis.

Po 1926 m. birželio 7 d. demokratiškos Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų Aleksandrą Stulginskį prezidento poste pakeitė Kazys Grinius, tačiau Lietuvos valstiečių liaudininkų vyriausybės pozicija ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimų atžvilgiu nepasikeitė. Vyriausybės politikai ir toliau laikėsi *status quo* principo, t. y. nieko nekeitė ir lygiaverčiai bendradarbiavo su nesantaikos skaldomomis ukrainiečių organizacijomis.

UVO atstovai nebuvo patenkinti Lietuvos krikščionių demokratų vyriausybės pozicija dėl J. Konovaleco ir J. Petruševičiaus nesutarimų. Po prezidento rinkimų praėjus kuriam laikui J. Konovaleco organizacija informavo Lietuvos politikus, jog Lietuvos

bendradarbiavimas su UNDO ir J. Petruševičiumi apsinkino Vilniaus vadavimo plano ir Lenkijos „pavergtųjų“ tautų komitetų steigimo darbus, todėl UVO nariai Lietuvos politikams ir diplomatomams siūlė nutraukti ryšius su J. Petruševičiaus organizacija. Tačiau tokiu atveju Lietuvos valstiečių liaudininkų vyriausybės politikai būtų praradę galimybę gauti informaciją apie Lenkijos politikų priimamus sprendimus seime ir lenkų politikų požiūrį į tautines mažumas Lenkijos teritorijoje, todėl jie atsisakė nutraukti ryšius su UNDO ir buvusiu VULR diktatoriumi J. Petruševičiumi [10, 55].

J. Petruševičiaus šalininkai Berlyne vėl metė kaltinimus J. Konovalecui. Lietuvos politikams buvo siūloma nutraukti ryšius su J. Konovalecu ir UVO. J. Petruševičiaus šalininkai UVO laikė „pilsudskinės“ orientacijos, o tai reiškė, jog UVO palaikė Lenkijos politiką Vakarų Ukrainos teritorijose (Rytų Galicijoje ir Vakarų Voluinėje) [10, 55]. Visgi Lietuvos krikščionių demokratų ir Lietuvos valstiečių liaudininkų politikai buvo gerai susipažinę su UVO veikla ir surengtais pasikėsimais į aukščiausius Lenkijos vyriausybės politikus. J. Petruševičiaus organizacijos atstovai vietoj bendradarbiavimo su ukrainiečių karine organizacija Lietuvos politikams siūlė užmegzti ryšius su Vakarų Ukrainos nacionalistų-revoliucionierių organizacija, kuri Lvove turėjo slaptą spaustuotę ir leido laikraštį „Ukrainiečių revoliucionierius“ [11, 57]. Ši ukrainiečių organizacija palaikė SSRS politiką Ukrainos teritorijoje [39]. Lietuvos skiriamas finansavimas ir bendradarbiavimas su Vakarų Ukrainos nacionalistų-revoliucionierių organizacija būtų sustiprinęs J. Petruševičiaus pozicijas tarp kitų ukrainiečių organizacijų egzilyje, taip pat sudaręs sąlygas sustiprinti SSRS įtaką ukrainiečių organizacijoms [11, 57]. Lietuvos valstiečių liaudininkų vyriausybės politikai, norėdami išvengti didesnių J. Konovaleco ir J. Petruševičiaus konfliktų, su Vakarų Ukrainos nacionalistų-revoliucionierių organizacija bendradarbiauti atsisakė.

Tautininkų vyriausybės politikai, tęsdami bendradarbiavimą su nesantaikos skaldomomis ukrainiečių organizacijomis, susidūrė su sunkumais. Po 1926 m. gruodžio 17 d. Lietuvos valstybės perversmo Lietuvos valstiečių liaudininkų vyriausybės politikai nepaliko jokių instrukcijų, kuriose būtų nurodyta, kaip iki tol buvo bendradarbiaujama su J. Konovaleco ir J. Petruševičiaus organizacijomis. Lietuvos politikams nebuvo aiškus ukrainiečių organizacijų požiūris į Lenkiją ir kokia buvo J. Konovaleco ir J. Petruševičiaus organizacijų tarptautinė padėtis. Ankstesnis Lietuvos bendradarbiavimas su J. Petruševičiumi ir UNDO nuo Lietuvos visuomenės nebuvo slepiamas. Lenkijos slaptosios tarnybos nepersekiojo UNDO narių už surengtus pasikėsimus į Lenkijos politikus ir diplomatus kitose valstybėse [12, 61].

Daugiau sunkumų Lietuvos tautininkų vyriausybės politikams kėlė bendradarbiavimas su UVO. Lietuvos politikai nežinojo, kas buvo J. Bartavičius ir nuo kada jis dirbo kartu su LŠS nariais. Surasti informacijos apie J. Bartavičiaus asmenį ir jo veiklą LŠS Ypatingajame skyriuje buvo sunku. B. K. Balutis Lietuvos tautininkų vyriausybės politikams pranešė, jog J. Bartavičius buvo austrų ir ULR kariuomenių karininkas, vėliau tapęs tarptautinės šnipų organizacijos nariu. B. K. Balučio pateikta informacija apie J. Bartavičių nebuvo patikima, todėl Lietuvos URM direktorius I. Jonynas kreipėsi į Lietuvos pasiuntinį Vokietijoje V. Sidzikauską, kuriam buvo nurodyta surasti duomenų apie J. Bartavičiaus asmenį bei jo veiklą LŠS Ypatingajame skyriuje [13, 63].

V. Sidzikauskas kreipėsi į tuo metu Berlyne apsisostojusius J. Petruševičių ir V. Bandrivskį. Buvę VULR politikai Lietuvos pasiuntiniui Vokietijoje pranešė, jog J. Bartavičius į Kauną buvo deleguotas J. Konovaleco, kad jis buvo UVO atstovas ir jam buvo mokamas 100 dolerių atlyginimas [14, 12]. Tačiau priešingai nei buvo nurodyta B. K. Balučio laiške, J. Bartavičius

nebuvo laikomas tarptautinės organizacijos šnipu. UVO nario darbas LŠS Ypatingajame skyriuje daugiau buvo sietinas su Vilniaus vadavimo plano rengimu. UVO atstovas Kaune ruošdavo siuntas UVO centrams, įkurtiems Berlyne, Prahoje ir Dancige [33, 33]. Žvalgybos metu surinktą informaciją kitoms valstybėms ir karinėms organizacijoms teikdavo UVO žvalgybos skyrius, kuris buvo įkurtas 1922 m. Berlyne [35, 41]. UVO nario delegavimas į kitą valstybę buvo siejamas su UVO ryšių su kitos valstybės politikais ir karinėmis organizacijomis konsolidavimu. Kitose valstybėse UVO nariai tarpininkavo tarp UVO žvalgybos skyriaus ir kitų valstybių politikų bei karinių organizacijų, kurioms buvo teikiama žvalgybos metu surinkta informacija [20, 76].

Tarpininkaujant UVO nariui Kaune I. Revjukui, ukrainiečių karinės organizacijos žvalgybos skyrius LŠS nariams teikdavo informaciją apie Lenkijos kariuomenės padėtį ir lenkų kareivių pasiruošimą numalšinti galimą sukilimą Lenkijos inkorporuotose Vakarų Ukrainos, Vakarų Baltarusijos, Čekoslovakijos ir Vokietijos teritorijose [8, 30–36]. Visgi kiek žvalgybos metu surinkta informacija buvo patikima ir kiek ja naudojosi LŠS Ypatingasis skyrius, rengdamas Vilniaus vadavimo planą, nustatyti yra sudėtinga. Nemažai UVO narių žvalgybos metu buvo suimti ir vėliau įkalinti Lenkijos arba Vakarų Ukrainos (Galicijos) kalėjimuose. Įkalinimo įstaigose Lenkijos pareigūnai kiekvieną įtariamą ukrainiečių karinės organizacijos narį apklausdavo. Po tardymų žvalgybos metu surinkta informacija buvo atskleidžiama Lenkijos policijos pareigūnams (15).

LŠS nariai ir Lietuvos politikai, prieš bendradarbiaudami su UVO, turėjo gerai įvertinti riziką dėl galimo Lietuvos politikų ir LŠS narių sukompromitavimo tarptautinėje politikoje. Ir tik tinkamai įvertinus šią riziką, UVO nariui buvo suteikiamas lietuviškas pasas [33, 33]. I. Revjukas buvo pasirinktas kaip tarpininkas tarp Lietuvos politikų, LŠS narių ir UVO. UVO nario delegavimas į Kauną ir bendradarbiavimas su LŠS bei Lietuvos politikais iš naujo konsolidavo Lietuvos ir ukrainiečių karinės organizacijos ryšius. Prieš išvykdamas į Kauną, J. Bartavičius ketino sutaisyti nesantaikos skaldomus ukrainiečių organizacijų vadovus. Bendra ukrainiečių organizacijų veikla buvo galima pasiekti kur kas daugiau negu atskirai. Tačiau UVO nario bandymai sutaisyti J. Konovalcų ir J. Petruševičių buvo nesėkmingi. J. Konovalcas nepalaikė J. Petruševičiaus bendradarbiavimo su SSRS politikais, o buvęs VULR prezidentas ukrainiečių karinės organizacijos vadovą laikė polonofilu [14, 12].

J. Petruševičiaus ir J. Konovalco požiūris į Vakarų Ukrainos valstybingumą nesutapo. J. Konovalcas Vakarų Ukrainos neįsivaizdavo be didžiosios Ukrainos teritorijos, kuri buvo inkorporuota į SSRS. UVO koncepcijoje Vakarų Ukrainai buvo numatytas atkurto Ukrainos valstybės „provincijos“ statusas – toks, koks buvo po 1919 m. VULR ir ULR susijungimo į vieną Ukrainos valstybę. J. Petruševičiaus grupė ketino atkurti VULR su sostine Lvove; pagal jo koncepciją Vakarų Ukrainos teritorijos (Rytų Galicija) buvo numatytos tik kaip VULR valstybės teritorija, į kurios sudėtį nebuvo įtraukta didžioji Ukrainos dalis. Vėliau į VULR teritoriją buvo numatoma inkorporuoti Užkarpatės ir Bukovinos regionus,

(15) Pavyzdžiui, 1924 m. buvo suimta UVO ryšininkė Lvove ir aktyvistė Olha Basarabova. Ji buvo tardoma ir kankinama Lenkijos kalėjime Lvove, kuriame 1924 m. mirė. Lenkijos teismo medicinos ekspertas konstatavo, kad O. Basarabova buvo pakarta, tačiau po ekspertizės ir vėlesnio skrodimo paaiškėjo, jog moteris mirė nuo sumušimų. Po ryšininkės mirties Lvove pasklido gandai, kad policija kankina žmones elektros šoku. Tokių ar panašių atvejų, kai suimti ukrainiečių karinės organizacijos nariai buvo kankinami siekiant išgauti informaciją, buvo ir daugiau. Vienais atvejais J. Konovalco organizacijos nariai patys prisipažindavo padarę nusikaltimą ir Lenkijos policijos pareigūnams atskleidavo žvalgybos metu surinktą informaciją, o kitais atvejais įtariamais asmenimis buvo kankinami ir tardomi tol, kol iš jų buvo išgaunama informacija.

kurie tuo metu buvo įtraukti į Čekoslovakijos ir Rumunijos teritorijų sudėtį [30, 303–315]. Tačiau nei UVO, nei buvusio VULR prezidento Vakarų Ukrainos koncepcijos nebuvo realizuotos, o ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimai sunkino Lietuvos bendradarbiavimą su J. Konovalco ir J. Petruševičiaus ukrainiečių organizacijomis.

Lietuvos pozicija ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimų atžvilgiu iš esmės pasikeitė 1927 m. lapkričio mėn., kai iš UNDO pasitraukė J. Petruševičius. UNDO nutraukė bendradarbiavimą su J. Petruševičiumi dėl bendros visų egzilinių ukrainiečių organizacijų politikos nesilaikymo ir nuolatinio konfrontavimo su J. Konovalcu. 1927 m. lapkričio 11 d. Lietuvos pasiuntinys Vokietijoje V. Sidzikauskas Lietuvos Ministrui Pirmininkui ir užsienio reikalų ministrui Augustinui Voldemarui rašė: „šiomis dienomis buvau pasikvietęs [Lietuvos – K. L.] pasiuntinybėn žinomą Galicijos ukrainiečių veikėją buv. prezidentą Petruševičių <...>. Ta proga jis suteikė man žinių, kurios man atrodo daugiau nei abejotinos, bet kurias aš vistiek randu reikalinga pranešti Tamstai <...>: esą Anglijos ir Lenkijos susitarta 1929 metais pulti Rusiją; puolimo tikslas atplėšti nuo SSRS Ukrainą, – jos vakarų dalis turėtų patekti po Lenkijos protektoratu, gi likusioji Ukraina su Dono ir Kubanės sritimis – patektų Anglijos globon. Pretekstą puolimui suteiktų inscenuotas sukilimas pačioj Ukrainoj. Tą sukilimą turėtų įvykdyti ukrainiečiai iš Lenkijos. Tam tikslui formuojama dabar ukrainiečių armija kol kas iš 30 000 žmonių. Uoliai verbuojami karininkai, leidžiamos didelės pinigų sumos. Visa eilė p. Petruševičiaus pažįstamų ukrainiečių karininkų metė savo civilines tarnybas ir įstojo į formuojamąją Lenkijos teritorijoj Ukrainos kariuomenę, – jie esą gerai apmokami. Tam sumanymui pritaria ir jį remia žinoma Rytų Galicijos ukrainiečių organizacija UNDO. Atgyja Petliuros sumanymai bei idėjos, taip artymi Piłsudskio planams su žygiavimu į Kijevą“ [15, 65].

Toks J. Petruševičiaus pranešimas buvo klaidinantis ir neatitiko realios to meto situacijos. Lenkija ir Anglija neturėjo jokių planų pulti SSRS, o UNDO įtraukimas į pranešimo kontekstą daugiau buvo priemonė ukrainiečių organizacijai sukompromituoti ir palenkti Lietuvos pasiuntinį Vokietijoje sau naudinga linkme. J. Petruševičius prarado įtaką tarp ukrainiečių organizacijų, jo nebepalaikė net UNDO, į kurios veiklą buvo anksčiau įsitraukęs. J. Petruševičius pateikė V. Sidzikauskui klaidingą ir jau gerokai pasenusią informaciją [9, 43]. Tęsti bendradarbiavimą su J. Petruševičiumi Lietuvos politikams buvo nebenaudinga. Jo pateiktas žinias apie galimą Anglijos ir Lenkijos puolimą apibūdintume trumpu fragmentu iš anksčiau minėto V. Sidzikausko pranešimo Lietuvos užsienio reikalų ministrui A. Voldemarui: „daugiau nei abejotinos“ [15, 65].

LIETUVOS POZICIJA KITŲ UKRAINIEČIŲ ORGANIZACIJŲ ATŽVILGIU: VISOS UKRAINOS NACIONALINĖS TARYBOS ATVEJIS

1928 m. į Lietuvos pasiuntinybės sekretorių Prahoje (16) Juozą Brėdikį kreipėsi Visos Ukrainos nacionalinės tarybos (17) atstovas, prašydamas išduoti tris visas ukrainiečių organizacijos narių kelionei į Lietuvą. Jos metu buvo ketinama užmegzti artimus ryšius su

(16) Dalia Bukelevičiūtė nurodo, kad Lietuvos pasiuntinybės Prahoje adresas keitėsi keletą kartų: 1923 m. vasario 5 d. ji buvo įsikūrusi adresu Štěpánská 59/III, Praha II, 1923 m. vasario 25 d. – Vekloprvorské nám. 1, Praha III, nuo 1933 m. Lietuvos pasiuntinybė veikė adresu Karmelitská 15, 1938 m. perkelta į ul. Karolíny svetle 37, Praha I [21, 32].

(17) Visos Ukrainos nacionalinė taryba buvo įkurta 1921 metais. Turėjo savo centrus Prahoje ir Vienoje. Organizaciją sudarė ULR ir VULR politikai. Visos Ukrainos nacionalinė taryba bendradarbiavo su Sovietų Sąjungos politikais.

LŠS, Vilniui vaduoti sąjunga (toliau – VVS) ir Lietuvių-ukrainiečių draugija (toliau – LUD). Po pirmo kreipimosi J. Brėdikis nurodė Visos Ukrainos nacionalinės tarybos nariui kreiptis į LUD. Nesulaukęs atsakymo iš Kauno šis dar kartą kreipėsi į Lietuvos pasiuntinybės sekretorių Prahėje dėl vizų ukrainiečių organizacijai išdavimo. Antro susitikimo su J. Brėdikiu metu ukrainiečių organizacijos atstovas jį informavo, jog Visos Ukrainos nacionalinės tarybos nariams reikia ne tik vizų kelionei į Lietuvą, reikalingas ir visos ukrainiečių organizacijos perkėlimas iš Prahos į Kauną [16, 30–30ab].

Nežinodamas, kaip tinkamai elgtis tokioje situacijoje, J. Brėdikis laišku kreipėsi į Lietuvos užsienio reikalų ministrą A. Voldemarą, kuriame rašė: „<...> prašau Tamsta, Pone ministeri, nustatyti, kaip aš turiu ateity laikytis ukrainiečių atžvilgiu ir pranešti ar jų [Visos Ukrainos nacionalinės tarybos – K. L.] delegacijai <...> galėsiu išduoti vizas į Lietuvą“ [19, 33ab]. Ne visi Lietuvos politikai ir diplomatai buvo įtraukti į bendradarbiavimą su ukrainiečių organizacijomis. Dauguma Lietuvos atstovų kitose valstybėse nežinojo apie Lietuvos ryšius su ukrainiečių karine organizacija. Tačiau J. Brėdikis, gyvendamas ir dirbdamas Čekoslovakijos sostinėje Prahėje, buvo gerai susipažinęs su kitomis ukrainiečių organizacijomis. Lietuvos pasiuntinybės sekretorius Prahėje laiške Lietuvos užsienio reikalų ministrai visas ukrainiečių egzilines organizacijas Čekoslovakijoje suskirstė į keturias grupes: „<...> 1) didžiausioji yra ta, apie kurią iki šiol kalbėjau ir kurios tikslu yra pilnos nepriklausomybės atgijimas; 2) kita yra bolševikinė maža skaičiumi; 3) trečia dirba išvien su Lenkija; 4) ketvirta eina išvien su rusais emigrantais <...>, jos tikslas nėra atstatyti Ukrainą, bet kaip ir rusų emigrantų, išvaduoti Rusiją iš bolševikų“. Nors J. Brėdikis nebuvo įtrauktas į Lietuvos ir ukrainiečių egzilinių organizacijų bendrą veiklą, tačiau gerai išmanė ukrainiečių organizacijų veiklą ir tikslus. Lietuvos pasiuntinybės sekretorius Prahėje atsakymo į savo laišką iš ministro negavo [16, 33–33ab].

Po kurio laiko J. Brėdikis sulaukė ne Visos Ukrainos nacionalinės tarybos atstovo, bet ukrainiečių organizacijos vadovo Andrijaus Makarenkos (18) vizito, kurio metu vadovas prašė išduoti vizą tik vienam ukrainiečių organizacijos nariui. J. Brėdikis laiške Lietuvos užsienio reikalų ministrai rašė: „Makarenko kalbėjo, kad iš Berlyno buvęs nuvykęs į Lietuvą Konovalecas, jis esąs, taipogi jų ideologijos, tik kitos taktikos žmogus, būtent nepripažįstantis jokie bendradarbiavimo <...> su bolševikais prieš lenkus. Makarenkos vadovaujama organizacija yra pati didžiausioji, siekia pirmiausia Ukrainos išvadavimo iš lenkų jungo ir sutinka dirbti kartu su bolševikais <...>. Jie [Visos Ukrainos nacionalinė taryba – K. L.] laiko bolševikus mažesniais priešais nuo kurių daug lengviau būsią išsiliuosuoti. Ši organizacija, manau, galėtų mums nemažai naudoti. Jie turi savo žmonių Lenkijos kariuomenėje ir kitose įstaigose“ [18, 30]. Kitos ukrainiečių organizacijos gerai žinojo apie Lietuvos ir ukrainiečių karinės organizacijos bendradarbiavimą, todėl J. Konovalecas įtrauktas į kontekstą neatsitiktinai – taip buvo mėginama gauti reikalingus dokumentus ukrainiečių kelionei į Lietuvą. Pažymėtina, jog ukrainiečių egzilinės organizacijos žinojo apie Lietuvos ir SSRS ryšius. Lietuvos tautininkų vyriausybės politikų ryšiai su SSRS dažnai buvo įtraukiami į pranešimų arba pokalbių turinį. Taigi ukrainiečių organizacijos, žinodamos, kad UVO nepalaiko ryšių su SSRS politikais, mėgino Lietuvos diplomatus palenkinti sau naudinga linkme ir iš bendradarbiavimo su lietuviais gauti sau naudą [18, 30]. Vis dar negavęs iš Kauno jokio atsakymo į ankstesnį laišką, Lietuvos pasiuntinybės sekretorius neskubėjo išduoti vizos Visos Ukrainos nacionalinės tarybos nario

(18) Andrijus Makarenko (1885–1963) – ukrainiečių kilmės politikas ir ULR direktorijos narys. 1920 m. emigravo į Prahą, kur kartu su kitais ULR ir VULR politikais įkūrė Visos Ukrainos nacionalinę tarybą. Dirbo Ukrainos pedagoginiame institute Prahėje. 1951 m. persikėlė į Jungtines Amerikos Valstijas. 1963 m. mirė Teksase.

kelionei į Lietuvą. Pokalbyje su Lietuvos pasiuntinybės sekretoriumi Prahoje A. Makarenko pranešė: „Lenkija smarkiai ruošianti užimti dešinįjį Dniepro krantą ir tikisi gauti jį be didelių kovų, o gal ir visai be kovų tik, žinoma, ne atvirame kare. <...> Bolševikų silpnumą lenkai gerai supranta ir stengiasi išnaudoti tatai kiekviena proga. <...> Pirmiausiai Lenkija mananti priversti Lietuvą susitaikyti su ja. Tam tikslui ji rengiasi panaudoti emigrantus, kurie žygiuosią į Lietuvą „išvaduoti lietuvius nuo nepakenčiamo visiems Voldemaro jungo“. Kad įrodytų pasauliui nepakenčiamą jungą lenkai darą <...> gyventojų surašinėjimus, renka parašus, fabrikuoja peticijas, kuriose yra aprašomas „nepakenčiamas jungas“ ir prašoma yra Lenkijos vyriausybės išliuoti žmones nuo „jungo“. <...> Kad jų [Visos Ukrainos nacionalinės tarybos – K. L.] svarstomas klausimas atšaukti iš Lenkijos parlamento ukrainiečių atstovus. Tokį žygį jie nori daryti dėl demonstracijos – pagrįstos demonstracijos, nes prie dabartinių apystovų joks produgtingas darbas nėra galimas“ [18, 30–30ab]. Informacija, kurią pokalbyje su J. Brėdikiu pateikė ukrainiečių organizacijos vadovas, buvo spekuliatyvi. Panašiai kaip ir J. Petruševičius, A. Makarenko, mėgindamas palenkti Lietuvos pasiuntinybės sekretorių, pateikė klaidingą informaciją, kurios J. Brėdikis negalėjo patikrinti. Atvejų, kai būdavo pateikiama nepatikrinta informacija, pasitaikė ne vienas, tačiau Lietuvos vyriausybės politikai kreipdavosi tik į tas ukrainiečių organizacijas, su kuriomis tuo metu bendradarbiavo, ir į kitų ukrainiečių organizacijų pranešimus nereaguodavo, kadangi didelė dalis jų informacijos būdavo fiktyvi ir neatitiko realios situacijos.

Pranešdamas apie galimą Lenkijos puolimą A. Makarenko mėgino sukompromituoti UNDO vadovą Dmitrijų Levickį (19), kuris neva palaikė Lenkijos planuojamą puolimą ir net prisidėjo įtraukdamas lietuvius į fiktyvių peticijų prieš Lenkijos Seimo rinkimus rengimą. Tokia informacija buvo nepatikima, o ukrainiečių organizacijos vadovas siekė iš Lietuvos pasiuntinio Prahoje gauti vizą jo organizacijos atstovo kelionei į Lietuvą. A. Makarenko įtraukimas ir tolesnis bendradarbiavimas su Lietuvos vyriausybės politikais nebūtų buvęs naudingas dėl Visos Ukrainos nacionalinės tarybos vadovo mėginimų sukompromituoti kitas ukrainiečių organizacijas, su kuriomis Lietuvos politikai palaikė ryšius [18, 31].

Po ukrainiečių organizacijos vadovo A. Makarenkos apsilankymo Lietuvos pasiuntinybės sekretorius išsiuntė laišką į Kauną Lietuvos užsienio reikalų ministrui A. Voldemarui, tačiau atsakymo nesulaukė. Į J. Brėdikio laišką trumpai atsakė Lietuvos URM generalinis sekretorius Dovas Zaunius: „pasitarus su atatinkamais mūsų veikėjais, prieita nusistatymo, kad Makarenkos grupės atstovams vykti Lietuvon prasmės nėra. Čionai esama tos nuomonės, kad toji grupė labai nuošaliai laikosi nuo bendrojo ukrainiečių judėjimo ir kad dėlei to jos palaikymas būtų lygūs ukrainiečių jėgų skaldymui“ [17, 32]. Lietuvos politikai buvo gerai įvertinę ukrainiečių organizacijų padėtį, susipažinę su jų veikla bei tikslais. Įtraukus A. Makarenkos organizaciją į bendrą veiklą, būtų dar kartą susidurta su J. Konovaleco ir kitos ukrainiečių organizacijos vadovo nesutarimais. Vengdami galimų ukrainiečių egziliinių organizacijų vadovų nesutarimų Lietuvos politikai atsisakė bendradarbiauti su Visos Ukrainos nacionaline taryba [18, 31].

(19) Dmitrijus Levickis (1877–1942) – ukrainiečių kilmės politikas, teisininkas, advokatas ir UNDO pirmininkas (1925–1939). 1917 m. buvo Galicijos-Bukovinos pagalbos karo aukoms komiteto pirmininkas, 1918 m. dalyvavo ULR ir VULR derybose, kuriose buvo svarstomas abiejų ukrainiečių respublikų susijungimas į vieną Ukrainos valstybę. 1919–1920 m. M. Levickis dirbo ULR ambasadoriumi Kopenhagoje. 1921–1922 m. pradėjo vadovauti „Jaunosios Galicijos“ organizacijai, į kurios veiklą taip pat buvo įsitraukę J. Konovalecas ir Andrijus Melnykas. 1923–1925 m., prieš užimdamas UNDO vadovo pareigas, buvo laikraščio „Dilo“ redaktorius. 1942 m. mirė tremtyje Bucharos mieste (Uzbekistanas).

IŠVADOS

1. Iki 1927 m. Lietuvos politikai ir LŠS nariai lygiaverčiai bendradarbiavo su J. Konovaleco ir J. Petruševičiaus organizacijomis ir nesikišo į vidinius ukrainiečių organizacijų nesutarimus. Tokią Lietuvos poziciją ukrainiečių organizacijų vadovų nesutarimų atžvilgiu iš esmės suformavo kelios priežastys, dėl kurių Lietuvos politikai ir LŠS nariai buvo linkę bendradarbiauti tiek su J. Konovaleco, tiek ir su J. Petruševičiaus nesutarimų skaldomomis ukrainiečių organizacijomis. UVO LŠS Ypatingajam skyriui teikė žvalgybinio pobūdžio informaciją apie Lenkijos kariuomenės pasirengimą numalšinti galimą sukilimą Vakarų Ukrainos, Vakarų Baltarusijos, Aukštosios Silezijos ir Vilniaus krašto teritorijose. Numatyta panaudoti radikalias UVO priemones – pasikėsinimus, išpuolius ir sabotazo kompanijas kaip spaudimą Lenkijos politikams, kad būtų priimtas tautinių mažumų autonomijos statusas Lenkijos teritorijoje. J. Petruševičiui dalyvaujant UNDO veikloje, Lietuvos krikščionių demokratų vyriausybės politikai buvo informuojami apie Lenkijos Seime priimtus sprendimus dėl Lenkijos politikos tautinių mažumų Lenkijos teritorijose atžvilgiu. UNDO planavo Varšuvoje įkurti lietuvių, baltarusių, ukrainiečių ir žydų (sionistų) klubą. Bendra visų tautų atstovų veikla Lenkijos sostinėje buvo ketinama pakeisti Lenkijos politiką tautinių mažumų (pirmiausiai ukrainiečių, kadangi tuo metu tai buvo didžiausia tautinė mažuma, gyvenusi Lenkijos teritorijoje) atžvilgiu. Lietuvos krikščionių demokratų ir valstiečių liaudininkų vyriausybių politikams buvo naudingas bendradarbiavimas su J. Petruševičiumi, nes buvęs VULR egzilinės vyriausybės diktatorius palaikė ryšius su Vakarų Ukrainos komunistų partijos ir SSRS politikais, iš kurių gaudavo finansinę paramą.

2. Lietuvos pozicija iš esmės pasikeitė 1927 m. lapkričio mėn., kai iš UNDO pasitraukė J. Petruševičius. Lietuvos politikams ir LŠS nariams tolesnis bendradarbiavimas su buvusiu VULR diktatoriumi buvo nebenaudingas. Egzilinės ukrainiečių organizacijos, su kuriomis J. Petruševičius anksčiau bendradarbiavo, daugiau jo nebepalaikė. Po Lietuvos valstybės perversmo Lietuvos tautininkų vyriausybės politikams J. Petruševičiaus ryšiai su Vakarų Ukrainos komunistų partijos ir SSRS politikais nebuvo naudingi, kadangi gerai žinoma, jog tautininkai dar iki Lietuvos valstybės perversmo gaudavo finansinę paramą iš SSRS politikų ir su pastaraisiais palaikė ryšius. Lietuvos politikai ir LŠS nariai, norėdami išvengti galimų J. Petruševičiaus ir J. Konovaleco nesutarimų, neįtraukė buvusio VULR diktatoriaus į Lietuvos ir egzilinių ukrainiečių organizacijų bendrą veiklą.

3. Atlikus Visos Ukrainos nacionalinės tarybos atvejo analizę paaiškėjo, jog Lietuvos politikai, J. Petruševičiui pasitraukus iš UNDO, su kitomis egzilinėmis ukrainiečių organizacijomis nebuvo numatę bendradarbiauti. Lietuvos politikai ir LŠS nariai, norėdami išvengti J. Konovaleco ir A. Makarenko nesutarimų, atsisakė bendradarbiauti su Visos Ukrainos nacionaline taryba. Egzilinės ukrainiečių organizacijos gerai žinojo apie Lietuvos tautininkų vyriausybės politikų ryšius su SSRS politikais. Aptariami ryšiai dažnai buvo įtraukiami į ukrainiečių organizacijų pranešimų turinį mėginant palenkti Lietuvos diplomatus kitose valstybėse sau naudinga linkme ir gauti iš jų naudos savo atstovaujamos organizacijos. A. Makarenkos organizacijos ryšiai su SSRS politikais Lietuvos tautininkų vyriausybės politikams nebuvo parankūs, kadangi Lietuvos politikai ir LŠS nariai daugiau buvo linkę bendradarbiauti su UVO, kuri palaikė ryšius su Vokietijos karininkais.

Šaltiniai ir literatūra

Šaltiniai

- [1] Lenkijos pavergtųjų tautų komiteto Paryžiuje išlaidų sąmatos nuo 1924 m. liepos 1 d. iki 1925 m. sausio 1 d. *LCVA*, f. 561, ap. 5, b. 730, l. 5.
- [2] KRĖVĖ-MICKEVIČIUS, Vincas. *Bolševikų invazija ir liaudies vyriausybė*. Vilnius: Mintis, 1992, p. 103–111.
- [3] 1923 m. spalio 27 d. Tautų Sąjungos ir Lenkų departamento direktoriaus Igno Jonyno pranešimas Lietuvos atstovui Niujorke Bizauskui. *LCVA*, f. 656, ap. 3, b. 79, l. 184.
- [4] 1924 m. Lenkijos pavergtųjų tautų komitetų Paryžiuje ir Ženevoje apyskaita. *LCVA*, f. 561, ap. 5, b. 730, l. 36–45.
- [5] 1925 m. birželio 9 d. Balučio protokolinio pobūdžio užrašai iš Lietuvos politikų ir diplomatų posėdžio. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 87, l. 13.
- [6] 1925 m. birželio 20 d. Vaclovo Sidzikausko laiškas Lietuvos užsienio reikalų ministrui V. Čarneckiui. *LCVA*, f. 671, ap. 1, b. 43, l. 16.
- [7] 1926 m. gegužės 5 d. Lietuvos URM direktoriaus pranešimas Lietuvos atstovui Vokietijoje V. Sidzikauskui. *LCVA*, f. 671, ap. 1, b. 43, l. 23.
- [8] 1926 m. gegužės 25 d. gauta iš Konovalco Политична ситуація Польши по перевороті Пилсудського. *LCVA*, f. 671, ap. 1, b. 43, l. 30–36.
- [9] 1926 m. gegužės 25 d. Lietuvos pasiuntinio Vokietijoje V. S. pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministerijos (toliau – URM) direktoriui Ignui Jonynui. *LCVA*, f. 671, ap. 1, b. 43, l. 42–43.
- [10] 1926 m. liepos 5 d. Vokietijos pasiuntinybės sekretoriaus pranešimas URM direktoriui Ignui Jonynui. *LCVA*, f. 671, ap. 1, b. 43, l. 55.
- [11] 1926 m. rugpjūčio 19 d. Lietuvos pasiuntinio Vokietijoje pavaduotojo pranešimas Lietuvos URM Politikos departamento direktoriui. *LCVA*, ap. 1, b. 43, l. 57.
- [12] 1927 m. kovo 23 d. URM direktoriaus Ig. Jonyno pranešimas Lietuvos pasiuntiniui Vokietijoje V. Sidzikauskui. *LCVA*, f. 671, ap. 1, b. 43, l. 61.
- [13] 1927 m. birželio 28 d. URM direktoriaus Ig. Jonyno pranešimas Lietuvos pasiuntiniui Vokietijoje Vacl. Sidzikauskui. *LCVA*, f. 671, ap. 1, b. 43, l. 63.
- [14] 1927 m. liepos 13 d. Vokietijos pasiuntinybės sekretoriaus pranešimas Lietuvos URM direktoriui I. Jonynui. *LCVA*, f. 671, ap. 1, b. 42, l. 12.
- [15] 1927 m. lapkričio 11 d. Lietuvos pasiuntinio Berlyne pranešimas Lietuvos Ministrui Pirmininkui ir užsienio reikalų ministrui prof. A. Voldemarui. *LCVA*, f. 671, ap. 1, b. 43, l. 65.
- [16] 1928 m. gruodžio 29 d. Lietuvos pasiuntinybės sekretoriaus Prahoje laiškas Lietuvos užsienio reikalų ministrui. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 869, l. 33–33ab.
- [17] 1929 m. vasario 15 d. Lietuvos URM generalinio sekretoriaus D. Zauniaus pranešimas Lietuvos pasiuntinybės sekretoriui Juozui Brėdikiiui. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 869, l. 32.
- [18] 1929 m. vasario 20 d. Lietuvos pasiuntinybės sekretoriaus laiškas Lietuvos užsienio reikalų ministrui Augustinui Voldemarui. *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 869, l. 30–31.

Literatūra

- [19] ANUŠAUSKAS, Arvydas. *Lietuvos slaptosios tarnybos 1918–1940*. Vilnius: Versus Aureus, 2014, p. 95–96.
- [20] BOLIANOVSKYI, Andrei. Cooperation between the German military of the Weimar Republic and the Ukrainian military organization. *Harvard Ukrainian Studies*, 1999, Vol. 23, No. 1–2, p. 76.

- [21] BUKELEVIČIŪTĖ, Dalia. *Lietuvos ir Čekoslovakijos: dvišalių santykių dinamika 1918–1939 metais*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 32.
- [22] BŁASZCZAK, Tomasz. *Białorusini w Republice Litewskiej 1918–1940*. Białystok: Wydawca Białorusie Towarzystwo Historyczne, 2017, s. 230–245.
- [23] ČIČINIENĖ, Dalia. Tautininkų ir krikščionių demokratų bendradarbiavimas sprendžiant Klaipėdos prijungimo problemą. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2001/2. Vilnius, 2002, p. 118.
- [24] JEKELČYK, Serhy. *Ukraina: modernios nacijos gimimas*. Vilnius: Baltos lankos, 2009, p. 109–121, 207.
- [25] KULIŃSKA, Lucyna. *Działalność terrorystyczna i sabotażowa Nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach 1922–1939*. Kraków: fundacja centrum dokumentacji czymu Niepodległościowego księgarnia akademicka, 2009, s. 78–79.
- [26] LAURINAVIČIUS, Karolis. Bendro politinio dialogo paieškos: Ukrainos karinės organizacijos atstovų vizitai Kaune 1923–1928 metais. *Kauno istorijos metraštis*, 2020, t. 18, p. 151.
- [27] MATWIEJEW, Giennadij. Zamach na Józefa Piłsudskiego we Wrześniu 1921 r. *Acta Universitatis Lodzianensis Folia Historica*, 1998, t. 61, p. 151–156.
- [28] VEILENTIENĖ, Audronė. Lietuvos geopolitinės orientacijos pakeitimas ir Vilniaus sugrąžinimo planas. *Istorija*, 2011, Nr. 81, p. 7–9.
- [29] ŽEMAITYTĖ-VEILENTIENĖ, Audronė. Matas Šalčius kovose už Lietuvos nepriklausomybę. *Karo archyvas*, 2000, t. 16, p. 133–134.
- [30] ВАСКОВИЧ, Григорій. Є. Коновалець і Є. Петрушевич в 1920–1921 рр. *Євген Коновалець та його доба*. Мюнхен: Видання фундації ім Євгена Коновалець, 1974, с. 303–315.
- [31] ЗАЙЦЕВ, Олександр. *Українці в Сейми та Сенати Польши 1922–1939*. Львів: Український Католицький університет, 2022, p. 141.
- [32] КНИШ, Зиновий. *Західно Українська Національно-Револуційна Організація*. Торонто: Срібна Сурма, 1974.
- [33] МИРЧУК, Петро. *Нарис історії Організації Українських Націоналістів 1920–1939*. Перший том. За редакцією Степана Ленкавсько. Мюнхен–Лондон–Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968, с. 33.
- [34] МИРЧУК, Петро. *Євген Коновалець (у 20-річчя смерті)*. Торонто: Ліга Визволення України, 1958, с. 77–79.
- [35] ТРОФИМОВИЧ, Володимир; АНТОНЮК, Ярослав. „Іяльність розвідувальної референтури УВО (1921–1929 рр.)”. *Військово-історичний меридіан*, 2019, No. 3(25), p. 41.

KAROLIS LAURINAVIČIUS

Disagreements between the Leaders of Exiled Ukrainian Organisations and Lithuania's Position between 1924 and 1929

Summary

This article analyses Lithuania's position on the disagreements between the leaders of exiled Ukrainian organisations. It highlights the aspects due to which Lithuanian politicians and the members of the Lithuanian Rifle Union cooperated on an equal footing with the organisations of Yevhen Konovalts and Yevhen Petrushevykh in 1927. It identifies the reasons for the intensification of the cooperation between Lithuanian and Ukrainian paramilitary organisations after Petrushevykh left the Ukrainian National Democratic Alliance in 1927. The author also looks into Lithuania's position on other Ukrainian organisations: he singles out and discusses the appeal of the All-Ukrainian National Council to Juozas Brėdikis, secretary of the diplomatic legation of Lithuania in Prague, Czechoslovakia.

Keywords: exiled Ukrainian organisations, All-Ukrainian National Council, Ukrainian military organisation, Yevhen Konovalts, Yevhenas Petruševičius, disagreements, position of Lithuania

Priedas. 1924 m. liepos–lapkričio mėn. Lenkijos pavergtųjų tautų komitetų Paryžiuje ir Ženevoje apyskaita [4, 43–45]

Eil. Nr.	Kada išmokėta	Kam ir už ką išmokėta	Doleriai	Prancūzijos frankai	Šveicarijos frankai	Litai
1.	VII 08	Džiuvės ir Lastausko kelionės išlaidos į Dancigą, baltarusių suvažiavimą, su vokiečių policijos pagalba				2 228
2.	VII 18	Vokiečių ob. leit. Roeho kelionės išlaidos 200 aukso markių, skaičiuojant po 4 markes už 10 litų				500
3.	VII 31	Pono M. Lozinskio alga už liepos mėn.	150			
4.	VII 31	Pono V. Lastausko alga už liepos mėn.	120			
5.	VII 31	Pono J. O. Petruševičiaus alga už liepos mėn.	120			
6.	VII 22	Pono Davidovskio kelionės išlaidos	32			
7.	VIII 01	Raštinės išlaidos už liepos mėnesį		266, 40		
8.	VIII 03	Pono M. Lozinskio alga už rugpjūčio mėn.	150			
9.	VIII 03	Pono Petruševičiaus alga už rugpjūčio mėn.	120			
10.	VIII 03	Pono V. Lastausko alga už rugpjūčio mėnesį	120			
11.	VIII 07	Rašomosios mašinėlės nuoma		40, 25		
12.	VIII 07	Redakcijai <i>L're Nouvelle</i>		2 000		
13.	VIII 19	Už biuletenius		252, 50		
14.	VIII 29	Z. Bressui už straipsnį		100		
15.	29/VIII	Spaustuvei už brošiūrą		495		
16.	VIII 29	Mašinistei už darbą nuo VII 21 iki VIII 31		504		
17.	VIII 29	Telegrama ponui Vailioniui		5,25		
18.	IX 04	Pono V. Lastausko kelionės iš Paryžiaus į Ženevą išlaidos		191		
19.	IX 04	Sumokėta mašinistei Paryžiuje		30		
20.	IX 04	Ponui Z. Bressui už raštus		100		
21.	IX 05	Pono M. Lozinskio kelionės išlaidos iš Paryžiaus į Ženevą			16	
22.	IX 07	Smulkios pono M. Lozinskio išlaidos		59		
23.	IX 07	Pono M. Lozinskio kelionės iš Paryžiaus į Ženevą išlaidos		192		
24.	IX 08	Raštinės ir kitos išlaidos nuo VIII 01 iki IX 03		2 450, 30		
25.	IX 08	Pono Petruševičiaus kelionės į Ženevą per Berlyną išlaidos		842, 30		
26.	IX 07	Pono M. Lozinskio alga už rugsėjo mėn.	150			

Eil. Nr.	Kada išmokėta	Kam ir už ką išmokėta	Doleriai	Prancūzijos frankai	Šveicarijos frankai	Litai
27.	IX 09	Pono Petruševičiaus alga už rugsėjo mėn.	120			
28.	IX 09	Pono V. Lastausko alga už rugsėjo mėn.	120			
29.	IX 10	Redakcijai <i>Lère Nouvelle</i>			565,50	
30.	IX 11	Pono M. Lozinskio kelionės išlaidos (daiktų pervežimas)			8	
31.	IX 13	Spaustuvei už ukrainiečių memorialą			220	
32.	IX 15	Biurui už memorialų išsiuntimą			191,90	
33.	IX 15	Biurui už memorialų išsiuntimą			32,25	
34.	IX 18	Biurui už memorialų išsiuntimą			194,20	
35.	IX 16	Z. Bressui už atspausdintą straipsnį			37,20	
36.	IX 20	Spaustuvei už gudų memorialą			222	
37.	IX 20	Biurui už memorialo išsiuntimą			195,50	
38.	IX 20	Už straipsnio išspausdinimą			327,30	
39.	IX 20	Algos priedas ponui M. Lozinskiui	40			
40.	IX 20	Algos priedas ponui Petruševičiui	40			
41.	IX 20	Algos priedas ponui V. Lastauskui	40			
42.	IX 20	Ponui Z. Bressui už straipsnį			37,38	
43.	IX 20	Lietuvių memorialo spausdinimas			150	
44.	IX 20	Mašinistei už darbą			110,60	
45.	IX 25	Raštinės Ženevoje išlaidos			272,35	
46.	IX 25	Raštinės Ženevoje smulkios išlaidos			52,40	
47.	IX 25	Pono M. Lozinskio kelionės iš Ženevos per Berlyną į Prahą išlaidos	40			
48.	IX 25	Pono Petruševičiaus kelionės atgal išlaidos	30			
49.	IX 25	Sumokėta mašininkei		8,35		
50.	IX 25	Dokumentų pervežimas		21		
51.	X 01	Pono V. Lastausko ir prof. Vailionio kelionės į Kauną išlaidos	108			
52.	VII 05	Pono Vailionio alga už liepos mėn.	120			
53.	VIII 29	Pono Vailionio alga už rugpjūčio mėn.	120			
54.	X 10	Pono Vailionio alga už rugsėjo mėn.	160			
55.	VIII 25	Gabrio kelionės į Paryžių išlaidos				3 866,5
56.	XI 25	Gabrio kelionės į Ženevą išlaidos				3 917
57.	VIII 04	Pono V. Lastausko kelionės į Paryžių išlaidos				600
Iš viso sumokėta:			1 900	7 528	2 662,2	8 883,5